

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Dmytro Klymenko

**МИФОМАГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ
О ПТИЦЕ И ЕЁ ВЕРБАЛИЗАЦИЯ В РУССКИХ И ЧЕШСКИХ
ФОЛЬКЛОРНЫХ ИЗРЕЧЕНИЯХ //**

**pt. *Mityczno-magiczna konceptualizacja wyobrażeń o ptaku i jej werbalizacja
w rosyjskich i czeskich powiedzeniach folklorystycznych*
(Kielce 2025)**

**przygotowanej w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa
Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
pod kierunkiem naukowym dr. hab. Olega Leszczaka, prof. UJK**

Tytułowym przedmiotem refleksji badawczej recenzowanej rozprawy jest, jak deklaruje Pan Magister Dmytro Klymenko, omówienie mityczno-magicznej konceptualizacji wyobrażeń o ptaku w rosyjskich i czeskich *фольклорных изречениях* [dalej: ФИ]. Szczegółowym – konceptualno-dyskursywnie cechy użycia różnych konceptów ПТАКА w pewnych typach gatunków ludowych (które określono wspólnym mianem ФИ), z uwzględnieniem pragmatycznej funkcji konceptów oraz gatunkowej różnorodności analizowanego materiału.

Celowo nie posługuję się zastosowanym w tytule pracy polskim tłumaczeniem terminu *фольклорные изречения // powiedzenia folklorystyczne*, które Badacz postuluje uznać za genologiczną jednostkę folkloru komunikacyjnego (tj. osobny gatunek), gdyż w kontekście podejmowanej problematyki rodzi ono moje zastrzeżenia. Dlaczego? Po pierwsze: *powiedzenie* dotyczy krótkiego, utartego wyrażenia językowego, zawierającego zwykle jakąś myśl ogólną i może je reprezentować zespół gatunków, co Doktorant respektuje, wykorzystując w analizie zróżnicowany korpus tekstów, na który składają się m.in. rady, zakazy, obserwacje, wróżby czy przepowiednie. Po drugie: użycie określenia *folklorystyczne* uważam za niezręczne, gdyż odnosi się ono do przetworzonego folkloru (jak w wyrażeniach *festiwal folklorystyczny*, czy *zespół folklorystyczny*). Być może lepszym byłoby tłumaczenie *powiedzenie ludowe*, którego zresztą Autor używa w streszczeniu i które znajduje zastosowanie w potocznej typologii folkloru.

Drugim obszarem badań Pan Magister Dmytr Klymenko czyni rekonstrukcję „mityczno-magicznej konceptualizacji wyobrażeń o ptaku”, uwzględniającą cechy jej dyskursywno-doświadczeniowej specyfiki, jakie utrwaliły języki: rosyjski i czeski. I tu

chciałabym zgłosić uwagę, co do sformułowania *konceptualizacja wyobrażeń o ptaku*. W związku z tym, że przedmiotem dysertacji jest badanie skonwencjonalizowanych kulturowych konceptualizacji za właściwsze uważam użycie w tytule rozprawy terminu *obraz* lub *koncept*.

Baza materiałowa dysertacji składa się z 860 egzemplifikacji rosyjskich i czeskich ФИ. Rosyjskie pochodzą ze zbiorów: W. D. Kulmatowa i T. W. Kulmatowej („Русские народные приметы и поверья”), E. A. Gruszko i J. M. Miedwiediewa („Словар русских суеверий, заклинаний, примет и поверий”), „Энциклопедии суеверий” E. i M. A. Redfordów oraz E. Minenok, „Русский народ. Его обычаи, обряды, предания, суеверия и поэзия” A. F. Niekryłowej, M. Zabylina „Русский народ. Его обычаи, обряды, предания, суеверия и поэзия”. Czeskie z następujących źródeł: „Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčaje, slavnosti a nápěvy” Václava Krolmusa, „Ptactvo v názorech, pověrách a zvyčích lidu českého” J. Košťála, „Pověry a obyčaje v Čechách a na Moravě” J.W. Grohmanna, „Hold slunci, dešti, půdě a pluhu: pranostikon” Z. Vašků, „Myslivost v zrcadle pověr” J. Kovaříka. Korpus tekstów tradycyjnych wzbogacono o współczesne materiały aktualizujące przekaz folkloru. Zebrany materiał można uznać za reprezentatywny dla zaprojektowanych badań.

Metodologia. Punktem wyjścia w przyjętej przez Badacza metodologii jest, jak deklaruje, ontologiczny antropocentryzm, tj. stanowisko, zgodnie z którym każdy obiekt jest rozpatrywany przez pryzmat ludzkiej świadomości i w ramach ludzkiej działalności oraz ontologiczny relacjonizm, tj. rozumienie wszystkich wyodrębnianych i badanych obiektów jako różnego rodzaju relacji. Antropocentryzm i relacjonizm stanowią tym samym w recenzowanej rozprawie metodologiczne podstawy badań folkloru. Idąc dalej, Doktorant wyróżnia dwa typy relacji w folklorze: funkcjonalne, dotyczące zależności między obiektami systemu (przedmiotowo-przedmiotowe), oraz pragmatyczne, odnoszące się do relacji między podmiotem a obiektem (podmiotowo-przedmiotowe). Odpowiadają im dwa podejścia badawcze: funkcjonalizm, właściwy systemowej analizie folkloru jako formy działalności ludzkiej, oraz pragmatyzm, koncentrujący się na wartości i ocenie elementów folkloru z perspektywy człowieka. Uzupełnia je plan dyskursywny, który ukazuje sytuacyjną i zdarzeniową aktualizację funkcji folkloru w konkretnych kontekstach komunikacyjnych.

Pragmatykę analizowanych *фольклрных изречений* Doktorant poddał analizie wypracowanej na gruncie metodyki wieloaspektowej typologizacji ludzkiego doświadczenia i dyskursu, zaproponowanej przez Olega Leszczaka (2016), w której wyodrębniono sześć bazowych typów działalności opartej na doświadczeniu i sześć makrodyskursów: trzy realne – byt, ekonomia i życie społeczne oraz trzy wirtualne – nauka, sztuka i filozofia.

Magister Dmytro Klymenko, prezentując swoje badania, korzysta z oryginalnych rozwiązań, stosuje bowiem typologię opartą na fraktalności, co pozwala zachować strukturalną jednorodność opisu przy jednoczesnym różnicowaniu poziomów doświadczenia i odpowiedzieć na pytanie: Jak całość powtarza się w każdej części? Proponuje też ujęcie „doprzemysłowego” doświadczenia człowieka jako samodzielnej, złożonej wewnętrznie sfery stanowiącej podstawę *фольклрного дискурса* (dalej będę używać przyjętego w polskim środowisku badawczym określenia „dyskurs folkloru (rzadziej: folklorowy)”, zob. np. Bożena

Witosz: *Dyskurs i stylistyka*, 2009). Obejmuje ona różnorodne wymiary doświadczenia: potocznego, ekonomicznego, społecznego, poznawczego, estetycznego i światopoglądowego. Ponieważ przedmiotem analizy jest wyłącznie ta część doświadczenia, która podlega regulacji kulturowej (tj. „przez folklor”), Autor postuluje wyłączenie komponentu fizjologiczno-witalnego oraz scalanie pozostałych aspektów życia w całość, którą określa jako doświadczenie mitomagiczne, w którym zniesione zostają wyraźne granice między poznaniem, ideologią i estetyką. Decyzja o wyłączeniu aspektu bytowego, wedle mojej opinii, wymaga rozważenia, albowiem w tradycji ludowej jest on jednak powiązany z wyobrażeniami mitologicznymi.

Struktura opracowania. Na strukturę rozprawy składają się części teoretyczna i analityczna, które obudowano wstępem, wnioskami, bibliografią, wykazem tabel, schematów, ilustracji oraz streszczeniami w językach: polskim, rosyjskim i angielskim. Układ pracy jest logiczny i zachowuje zasadę przechodzenia od ogółu do szczegółu.

Zasadnicza część dysertacji składa się z pięciu rozdziałów. Każdy rozdział opatrzone spójnym podsumowaniem, co ułatwia odbiór tego twardo zakodowanego naukowo opracowania.

Pierwszy rozdział „Potoczno-mitologiczny i mitomagiczny obraz świata jako podstawa dyskursu folkloru” (s. 14-74) poświęcono ustaleniu funkcjonalno-pragmatycznej istoty myślenia i myślenia mitomagicznego w szczególności. Przeanalizowano pojęcia mitu (jako epistemicznej podstawy myślenia mitomagicznego) i wyobrażeń magicznych, a także określono cechy dyskursu mitomagicznego, by ostatecznie uznać go za bazę dyskursu folkloru (folklorowego/ludowego?). Tym samym folklor zostaje ukazany jako pierwotna forma dziedzictwa kulturowo-cywilizacyjnego, zachowująca go dla kolejnych pokoleń. Podkreślono także praktyczny charakter myślenia mitomagicznego, w którym utrwalona w powiedzeniach wiedza o świecie jest uznana za prawdziwą i służy przede wszystkim sprawnemu funkcjonowaniu człowieka w świecie zewnętrznym.

W drugim rozdziale „Folklor jako działalność dyskursywna i środek znakowej realizacji myślenia potoczno-mitologicznego i mitomagicznego” (s. s. 75-144) omówiono ilościowe i jakościowe definicje folkloru wypracowane w różnych szkołach i nurtach naukowych a także ewolucję znaczenia terminu *folklor*: od intuicyjnego i komparatystycznego ujęcia go jako twórczości ludowej, przez traktowanie go jako zbioru faktów etnograficznych, po rozumienie folkloru jako niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W rozdziale tym przedstawiono też rozumienie folkloru jako działalności dyskursywnej i rozdzieleno pojęcia „żywego” folkloru i folkloru jako dyskursywnego funkcjonalno-pragmatycznego konstruktu. Trafnie zarysowano także konsekwencje historyczno-kulturowych zmian dla współczesnej recepcji tekstów ludowych.

Rozdział trzeci „Фольклрные изречения jako объект badań lingwosemiotycznych” (s. 145-228) przedstawia różne podejścia epistemologiczne do klasyfikacji i typologizacji gatunków folkloru słownego i zasady ich funkcjonalno-pragmatycznej typologii. Omówiono w nim stanowiska klasyków, m.in.: M. Bachtina (w odniesieniu do gatunku

mowy), J. Bartmińskiego (tu warto odnieść się do pełnego tekstu oryginalny a nie przedruku fragmentów z 2004 roku), W. Gusiewa, P. Bogatyriewa, czy Ben-Amosa.

W tej części rozprawy Doktorant, posilkując się koncepcją sferycznej typologii doświadczenia O. Leszczaka oraz Proppa *Morfologią bajki*, proponuje autorską typologię gatunków ludowych i typologię samych *фольклрных изречений*. Omawia także ewolucję gatunków folkloru i ich recepcji. W efekcie postuluje, aby dla każdego typu folkloru (komunikacyjnego, obrzędowego, ekspresywnego – które wcześniej wyróżnił) wskazać zbiór zasad realizacji językowej i typowych gatunków. I tak do rosyjskiego folkloru komunikacyjnego zaliczył np.: powitania, zaproszenia, błogosławieństwa, życzenia, pożegnania, wezwania, zakazy, zawołania, zastraszania, groźby, pochwały, wybaczenia, obietnice, śluby, przysięgi, przepowiednie, wróżby, klątwy; czeskiego – zaříkání, pranostiky, aktuální zprávy; polskiego – powinszowania, wróżby, przepowiednie, relacje potoczne (oczywiście repertuar gatunków czeskich i polskich jest bogatszy, analogiczny do repertuaru rosyjskiego).

W podrozdziale 3. Badacz przedstawia koncepcję folkloru komunikacyjnego jako szczególnego typu działalności dyskursywnej, zakorzenionej w myśleniu mitologiczno-magicznym, i proponuje typologię komunikacyjnych gatunków folkloru. Stawia tezę, że folklor komunikacyjny nie wytwarza tekstów precedensowych w sensie formalnym, lecz opiera się na precedensowości modelowej i kognitywnej, a kluczową kategorią jest tu formuła (w rozumieniu Bogatyriewa), rozumiana jako model werbalizacji sądu, który może być realizowany w sposób wariantywny. Następnie, korzystając z typologii strategii dyskursywnych (narracja, deskrypcja, ekspresja, preskrypcja), Doktorant dowodzi, że folklor komunikacyjny jest z natury podmiotowy, interaktywny i pragmatycznie zorientowany. Na tej podstawie wyodrębnia pięć podstawowych odmian gatunków komunikacyjnych:

1. formuły performatywno-fatyczne, np.: powitania, pożegnania, podziękowania, zaproszenia, życzenia, pochwały, toasty, obietnice, przeprosiny, wybaczenia i in.,
2. formuły interaktywno-sytuacyjne, np.: ataki słowne i groźby, riposty, narzekania, lamenty i in.,
3. formuły mitologiczno-magiczne, np.: zawołania, śluby, przekleństwa, przysięgi, zamawiania, przyzywania, zaklęcia, zastraszania i in.,
4. ludyczne narratywny, np.: żarty, plotki, śmieszne historie, byliczki, toasty, spontaniczne memoraty i in.,
5. фольклрные изречения, np.: przepowiednie, prognozy, proroctwa, wróżby, zakazy, rady i in.

Szczególna uwaga Doktoranta poświęcona jest odmianie *фольклрные изречения* jako gatunkowi informacyjnemu, służącemu przekazywaniu użytecznej wiedzy (praktycznej, społecznej i magicznej), które od formuł komunikacyjnych różni się tym, że nie są aktami sprawczymi, lecz werbalizacjami wiedzy.

W kolejnych partiach omówione zostały problemy metodologiczne związane z korpusem analitycznym. Chodzi o kwestie typowe dla folkloru tradycyjnego: wariantywność i brak „autentycznych” zapisów, pośredni charakter źródeł oraz konieczność oceny materiału nie według kryterium formalnej autentyczności, lecz wiarygodności

pragmatycznej. Całość zamyka autorska propozycja pragmatycznego schematu ulokowania ФИ w strukturze ludowego (folklorowego) językowego doświadczenia.

W kolejności Pan Magister Dmytro Klymenko przedstawia funkcjonalno-pragmatyczną typologię ФИ, które rozumie jako modelowe wypowiedzi komunikacyjne, a nie jako gotowe, precedensowe teksty językowe (takie jak np. przysłowia) i odróżnia ten gatunek jako model mowno-kognitywny od tekstu jako jego konkretnej realizacji oraz od paremii jako jednostek leksykonu. Doktorant przyjmuje, że istotą jest gatunkowa modelowość, utrwalona jednocześnie w języku i w obrazie świata. ФИ funkcjonują w folklorze komunikacyjnym jako reakcje na potrzeby komunikacyjne (np. niewiedza, niepewność, zagrożenie).

Konieczność opracowania takiej typologii uzasadnia następująco:

Niestety, żadna z klasycznych klasyfikacji gatunków folklorystycznych – ani rosyjska (Tolstaja, Tolstoj 1999-2012), ani czeska (Blahůšek 2011), ani polska (Bartmiński, Kielak, Niebrzegowska-Bartmińska 2015) nie mogły posłużyć nam za podstawę do analizy i późniejszej typologizacji folkloru komunikacyjnego, ponieważ w żadnej z nich wprost nie wyodrębnia się takiej odmiany. Najprawdopodobniej przyczyną tego jest wyraźna tekstocentryczność klasycznej folklorystyki (s. 190).

I tu dwa komentarze. Po pierwsze: przywołana przez Doktoranta pozycja autorstwa J. Bartmińskiego, St. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej i O. Kielak to antologia tekstów, w której wykorzystano funkcjonujące w badaniach folkloru słownego ustalenia; właściwsze byłoby w tym miejscu sięgnięcie do autorskiej klasyfikacji J. Bartmińskiego opublikowanej w książce *Język – folklor – poetyka* (1990), z której Doktorant niestety nie skorzystał – odwołał się, w innym miejscu rozprawy, do fragmentów opublikowanych w wyborze przygotowanym na cele dydaktyczne. Po drugie: badania genologiczne są rzeczywiście skupione na tekście, ale właśnie systematyka gatunków polskiego folkloru autorstwa J. Bartmińskiego wychodzi poza logosferę, uwzględniając jako parametry: sytuacyjność, rodzaj i typ sytuacji a także kod somatyczny.

Wracając do treści rozprawy, Autor proponuje trójdzelną typologię pragmatyczno-dyskursywną ФИ i wyróżnia:

1. Typ objaśniający – deliberacja diagnostyczna: wierzenia, których celem jest ujawnienie istoty zjawiska lub jego ukrytej przyczyny, np.: *Žáby padají při bouřce spolu s deštěm z nebe* (*Podczas burzy žáby spadają z nieba razem z deszczem*);
2. Typ prognostyczny – deliberacja prognostyczna: prognozy i wróżby, odnoszące się do przyszłości, oparte zarówno na obserwacji empirycznej, jak i na myśleniu mitologiczno-magicznym, np.: *Když dítě poprvé řekne „máma“, narodí se mu sestríčka, když jako první řekne „táta“, bude mít bratříčka* (*Kiedy dziecko po raz pierwszy powie „mama“, urodzi się mu młodsza siostra; kiedy po raz pierwszy powie „tata“, będzie miało młodszego braciszka*).
3. Typ perswazyjny – preskrypcja: zakazy, nakazy i rekomendacje, regulujące zachowania w celu uniknięcia niepożądanych skutków lub osiągnięcia pożądaných, np.: *Беременная не идет в кумы: крестник умрет* (*Kobieta w ciąży nie zostaje matką chrzestną: chrześniak umrze*).

Każdy z tych typów realizuje się w określonych sferach pragmatycznych i posiada czytelną strukturę semantyczną: przesłanka → wniosek. Materiał ilustracyjny (rosyjski i czeski) obejmuje liczne przykłady, ale niedosyt czytelnika budzi brak kulturowych komentarzy.

Czwarty rozdział „Mitomagiczna konceptualizacja wyobrażenia o ptaku w czeskim i rosyjskim folklorze” (s. 229-306) oprócz ogólnej informacji o obrazie ptaka w mitologii i folklorze, zawiera także informacje analityczne o konceptualizacji kognitywnej i kulturowej oraz odpowiadającym im ramom.

Kluczowymi terminami są w tej części opracowania terminy „wyobrażenie”, „pojęcie”, „koncept”, „rama”, „obraz” (w znaczeniu obrazu wzrokowego). Obraz wzrokowy to denotacyjna funkcja informacji mentalnej, która jest najbliższa pojęciu, ale w przeciwieństwie do niego jest raczej niejasna. Jest to ogólne wrażenie o charakterze sensorycznym, emocjonalnym lub wolicjonalnym, które można zdefiniować jako prekoncept. W przeciwieństwie do pojęcia, obraz ma charakter płynny i niedyskretny.

Doktorant zauważa, że w ujęciu filozoficznym i kulturoznawczym termin obraz funkcjonował pierwotnie jako element struktury obrazu świata, utrwalający zbiorowe wyobrażenia, wartości i znaczenia kulturowe, które są przekazywane i konstytuują tożsamość kulturową. Pod koniec XX wieku następuje, zdaniem Doktoranta, ważne przesunięcie semantyczne: obraz zaczyna funkcjonować nie tylko jako nośnik znaczeń kulturowych, lecz także jako efekt świadomego, celowego konstruowania w dyskursie publicznym. Obraz staje się narzędziem komunikacyjnym i pragmatycznym. Takie dyskursywno-pragmatyczne rozumienie obrazu znajduje zastosowanie w badaniach folkloru. W tym kontekście przedmiotem zainteresowania Doktoranta jest sposób, w jaki obraz ptaka funkcjonuje w folklorze komunikacyjnym w zestawieniu z jego ukształtowaniem w folklorze ekspresywnym.

Ta część rozprawy zawiera także przegląd badań nad centralną rolą ptaka w mitologii i folklorze, w których pełnił on liczne funkcje: od wcieleń bóstw, demiurgów i duchów, po łącznika między niebem a ziemią. Symbolizował m.in. niebo, słońce, ducha, płodność, prorocstwo i siłę życiową. Zaprezentowana zostaje także, z wykorzystaniem licznej literatury przedmiotu, mitologiczna typologia ptaków, obejmująca zarówno gatunki rzeczywiste, jak i fantastyczne (np. Żar-ptak).

Badacz, poszukując właściwego dla swoich badań kierunku badań, przeciwstawia podejście semazjologiczne podejściu onomazjologicznemu i postuluje odejście od analizy wyłącznie leksykalnej na rzecz badania intencjonalności, pragmatyki i kognitywnego obrazu świata, który stoi za tekstem folkloru. I tu, muszę podkreślić, że podejście semazjologiczne prezentuje koncepcja definicji kognitywnej J. Bartmińskiego, która znalazła zastosowanie w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*.

Za podstawę strukturalizacji konceptualnej pojęcia kognitywnego „ptak” Doktorant przyjął metodykę zaproponowaną przez O. Leszczaka (1996).

Zaprezentowany model wyobrażeń ptaków w folklorze rosyjskim i czeskim koncentruje się zatem na konceptualizacji kulturowej i ukazuje sposób, w jaki pojęcie „ptak” funkcjonuje w trzech subdyskursach folkloru komunikacyjnego: utylitarnym, społeczno-etycznym i mitomagicznym. Koncepty ptaków są tu traktowane jako elementy językowo-semiotycznego doświadczenia, werbalizowane w formie ФИ, których sens zależy przede

wszystkim od pragmatyki i ramowania dyskursywnego. Na tej podstawie wyróżniono trzy typy konceptualizacji kulturowej:

- utylitarno-mityczną – związaną z dobrobytem,
- społeczno-etyczną – odnoszącą się do wspólnoty, hierarchii i norm zachowania,
- mitomagiczną – powiązaną z wiedzą ezoteryczną i magią.

We wszystkich tych subdyskursach ptak może występować jako: aktywny podmiot, przedmiot użycia (często o charakterze magicznym) lub jako znak zapowiadający przyszłe zdarzenia.

W dyskursie utylitarnym ptaki ukazywane są przez pryzmat praktyk gospodarskich, np. jako zwiastuny pogody (*Když kukačka volá: „Kuku, kuku!”, ví hospodář, že bude pěkné počasí. Když ale volá: „Patoky, patoky!”, zvěstuje bouřku a déšť* / *Kiedy kukulka woła: „Kuku, kuku!”, gospodarz wie, że będzie ładna pogoda. Kiedy jednak woła: „Patoki, patoki!”, zwiastuje burzę i deszcz*), czy markery temporalne (*Соловей запел вода на убыль пошла, можно начинать посевную* / *Słowik zaśpiewał – woda opadła, można zaczynać siew*).

W dyskursie społeczno-etycznym ptaki służą modelowaniu ról społecznych i wyrażaniu ocen moralnych, a także przepowiadaniu wydarzeń ważnych dla wspólnoty. Przykładowo orzeł, sokół i jastrząb są przedstawiane jako silne, agresywne i bezwzględne i zajmują tym samym wyższą pozycję w hierarchii; drozdy i sójki mogą przynieść smutek; sowa – przynębienie, pustułka – radość i ochronę przed wrogami; wrona, kukulka – zdradę, sroka – ma przepowiadać przybycie gości i otrzymanie wieści, a gołębie – szczęście rodzinne i narodziny dzieci.

W dyskursie mitomagicznym ptaki są obdarzane mocą nadprzyrodzoną, służą za znaki prorocze, np. krakanie wrony na dachu domu miało zapowiadać czyjąś śmierć (*Když vrána krákorá na střeše, zemře v domě člověk* / *Kiedy wrona kraka na dachu, umrze w domu człowiek*).

Całość rozważań prowadzi do wniosku, że analiza kognitywno-semantyczna analizowanego materiału pozwala uchwycić zarówno kulturowe sposoby rozumienia świata, jak i pragmatyczne mechanizmy codziennego doświadczenia.

W ostatnim, piątym rozdziale, zatytułowanym „Dyskursywno-pragmatyczna analiza czeskich i rosyjskich фольклрных изречений о птицах” (s. 307-371) przedstawiono analizę pragmadyskursywną ФИ przygotowaną zgodnie z prezentowaną w dysertacji typologią ФИ. Badania ukazały, że ФИ nie są traktowane jako teksty precedensowe (jak przysłowia), lecz jako teksty służące przekazywaniu użytecznej dla społeczności wiedzy: wyjaśnianiu zjawisk, przewidywaniu przyszłych zdarzeń, udzielaniu rad, formułowaniu nakazów lub ostrzeżeń. Ptak, główny element tematyczny dysertacji, w zależności od typu i pragmatyki dyskursu pełni różne funkcje: bywa aktantem, znakiem prognostycznym, narzędziem magicznym lub elementem normatywnym.

W toku analizy zostały wyróżnione dwie zasadnicze odmiany ФИ. Kryterium strategii dyskursywnej pozwoliło odróżnić deliberatywne ФИ od normatywnych ФИ. Pierwsze zawierają różne rodzaje rozumowania, drugie – różne akty perswazyjne. Deliberatywne natomiast podzielono na diagnostyczne (wyjaśniające) i prognostyczne (przewidyujące przyszłe stany). Domena diagnostyczna objęła: obserwacje oraz interpretacje, prognostyczna:

prognozy i przewidywania. Stopień szczegółowości tych podziałów jest większy, wyróżniono bowiem kolejne poddomeny o nacechowaniu negatywnym i pozytywnym.

Фольклрные изречения wyrażające wierzenia związane z ptakami, stanowią, jak pokazuje Doktorant, specyficzny sposób organizowania i interpretowania rzeczywistości, zależny zarówno od potocznego rozumienia zjawisk przyrodniczych, jak i codziennych, gospodarskich i etycznych warunków społecznej komunikacji. ФИ prezentują w zwartej formie kwintesencję wiedzy o konkretnym fragmencie obrazu świata. Najczęściej jest to cenna obserwacja (tzw. „mądrość ludowa”) lub wskazówka, jak należy, a jak nie należy zachowywać się w społeczeństwie lub w przyrodzie („pożyteczna rada”, „mądra przestroga”), bądź zalecenie dotyczące kontaktu z siłami nadprzyrodzonymi.

Forma składniowa ФИ jest drugorzędna wobec ich głębokiej struktury poznawczo-pragmatycznej, opartej na relacji temat–remat i podporządkowanej praktycznej wartości informacji.

Propozycja wyróżnienia ФИ jako gatunku folkloru jest propozycją oryginalną. Za ciekawe uważam odejście od traktowania ФИ jako statycznych paremiologicznych jednostek na rzecz ujęcia jako dynamicznych, funkcjonalnych modeli komunikacji, odpowiadających na konkretne potrzeby informacyjne uczestników „żywego” folkloru. Ale. Ale ФИ nie stanowią jednorodnego „bytu genologicznego”, reprezentuje je grupa form tekstowych, które tworzą blok gatunków bliskich sobie pod pewnymi względami. Jak zauważa Bożena Witosz w książce *Genologia lingwistyczna* (Katowice 2005):

Gatunki na zasadzie podobieństwa (wyznaczanego za pomocą różnych kryteriów) zbliżają się do siebie w sposób mniej lub bardziej wyraźny. Bliskość może ustanawiać relację «sąsiedztwa» (bliskość traktowana byłaby tu jako relacja doraźna, ustalana ze względu na jakieś kryterium, np. kodu, kanału, tematu, ilości rozmówców), lub – jeśli ma charakter bardziej stały (ze względu na występowanie jakiegoś wspólnego komponentu) – relację «pokrewieństwa» ... Biorąc pod uwagę relacje podobieństwa, można *gatunki* łączyć w mniejsze lub większe grupy. Tworzenie bloków *gatunków* bliskich sobie pod jakimś względem przebiega z reguły różnokierunkowo. *Gatunki* sąsiadujące z sobą często da się objąć jakąś wspólną nazwą mającą zakres *ponadgatunkowy* (Witosz 2005: 150).

By pozostać przy genologicznym rozumieniu ФИ, proponuję więc rozważyć odwołanie się do tej propozycji badawczej.

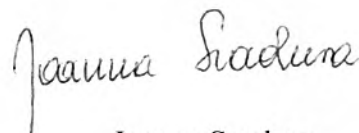
Całość rozprawy zamykają wnioski analityczne dotyczące korelacji między konceptem ПТАК, typami gatunkowymi ФИ, funkcją ptaka oraz strukturą kognitywno-pragmatyczną wypowiedzi.

Oceniając rzetelność badawczą Doktoranta, chcę podkreślić sprawne posługiwanie się bogatą rosyjskojęzyczną literaturą przedmiotu. Co do literatury polskiej zmuszona jestem jednak zgłosić pewne zastrzeżenia, szczególnie w odniesieniu do prac z zakresu genologii, która jest jednak jednym z istotnych obszarów badawczych w tej rozprawie. O braku ważnych prac Jerzego Bartmińskiego, na którego Doktorant się przecież powołuje, już wspomniałam, ale zachęcam również do uwzględnienia choćby osiągnięć Marii Wojtak, Anny Wierzbickiej, czy przywołanej Bożeny Witosz. W tym miejscu muszę także zauważyć, że uporządkowania wymaga bibliografia (szczególnie na stronach 400-402).

Pozytywnie podkreślić należy wysoką kulturę językową Doktoranta, ale sposób jego kodowania, zagęszczenie terminologii, nadmierna, w mojej ocenie, szczegółowość utrudniają czytelnikowi odbiór. Z obowiązku recenzenckiego wspomnę o nielicznych literówkach, zbitkach literowych i tzw. „wiszących” spójnikach i przyimkach, które nie wpływają na ostateczną ocenę pracy.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę wkład w badania nad folklorem komunikacyjnym, wysoki stopień metodologicznej precyzji i zastosowane w dysertacji podejście badawcze, uznaję, że rozprawa Pana Magistra Dmytra Klymenki pt. МИФОМАГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ПТИЦЕ И ЕЁ ВЕРБАЛИЗАЦИЯ В РУССКИХ И ЧЕШСКИХ ФОЛЬКЛОРНЫХ ИЗРЕЧЕНИЯХ spełnia warunki określone w art. 13.1. *Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, tzn. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje, iż Autor dysponuje ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu językoznawstwa, a także potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Autora recenzowanej pracy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Joanna Szadura

